

## Monica Reichenberg: Om textsamtal och svaga läsare

Det finns en rad olika orsaker till att svaga läsare har svårigheter att förstå det skrivna ordet. Begränsade förkunskaper, otillräckligt ordförråd och inte minst passiv läsning är några av skälen till att många läsare får problem med läsförståelsen. Många texter är dessutom svåra att forcera, eftersom de ofta är både språkligt och innehållsmässigt koncentrerade med många överhoppade tankeled som följd – avståndet mellan läsaren och texten blir därför för stort. En förutsättning för att uppnå god läsförståelse är att läsaren är aktiv och själv fyller i textens luckor med sina förkunskaper. Att kunna läsa mellan raderna och reflektera över sin läsning är den nödvändiga vägen till läsförståelse. Monika Reichenberg presenterade en modell av strukturerade textsamtal, som visade sig vara en effektiv metod för att utveckla läsförståelsen.

### Passiv läsning

Många studier (t.ex. PISA) visar att elever många gånger läser passivt. De är visserligen ofta duktiga på att söka information, men har svårt att läsa mellan raderna och reflektera över texterna.

Men varför läser eleverna passivt? Många kan ha svårigheter med avkodningen, all energi går åt till att avkoda texten till nackdel för förståelsen av innehållet. Andra har inte hittat vägar in i texten, som ju ofta är språkligt koncentrerad, läsningen sker i stället på ytan. Dålig läsförståelse leder ofta till en känsla av inlärd hjälplöshet; läsarna utvecklas till "komfortläsare" dvs. de läser på sin egen nivå och vill inte ha några utmaningar. Ofta fastnar de i en genre, t.ex. fantasy, och vågar/vill inte utvidga läsningen till att också inbegripa andra ämnesområden.

En annan anledning är att många läsare saknar nödvändiga förkunskaper för att fylla ut gapen i texterna. De kan ha svårt att bygga upp metakognitiva strategier, dvs. avgöra om de verkligen har förstått texten. Ett begränsat ordförråd är också ett hinder; om man inte förstår 15 procent av orden i en text har man inte full förståelse och resultatet blir en "ungefärläsning". Många läsare är inte medvetna om att de ska aktivera sina förkunskaper – "det står ju inte i texten". De tror inte att de har något att bidra med till texten, ifrågasätter inte textens auktoritet och ställer inte frågor till texten. Ett annat skäl kan vara att de helt enkelt inte är motiverade.

Ytterligare orsaker som lägger hinder i vägen till läsförståelsen kan vara lärarens val av arbetsformer. Ett läromedel är inte något som kan stå på egna ben, eller något som ska användas av eleverna själva. Idag kretsar mycket av skolarbetet kring elevernas "egen forskning". Men för att kunna "forska" krävs att man kan läsa med fullgod förståelse, annars utvecklas man till "kopist". Läsförståelse är dock inte något som växer fram av sig självt utan eleverna måste få *undervisning* i läsförståelse.

### En studie av lärare-elevinteraktion

Ofta har forskningen kring svaga läsare fokuserats mot dyslexi och den tekniska läsfärdigheten, dvs. avkodningen, och inte på de läsare som läser passivt vilka, enligt Reichenberg, utgör den stora gruppen av svaga läsare. Sverige ligger långt under internationella medelvärden när det gäller läsaktiviteter i skolan, detta trots att man vet att eleverna inte lär sig läsförståelse automatiskt utan att detta är en färdighet som måste läras in. En god läsare kan sätta betyg på sin egen förståelse, men många lärare tenderar att överskatta sina elevers förståelse och glömmer bort att läsförståelse är något som ständigt måste underhållas för att fungera.

Reichenberg har i en studie jämfört hur sex lärare och deras elever samtalade kring texter i omvårdnad och samhällskunskap. Textsamtalen videofilmades och visade att större delen av de frågor lärarna ställde var rena faktafrågor, där eleverna lätt kunde hitta svaren i texten. Inferensfrågor, dvs. frågor som kräver att läsaren läser "mellan och bortom raderna", ställdes endast av *en* lärare. Resultatet visar på att eleverna läste passivt, ifrågasatte inte författarens auktoritet samt gjorde få inferenser och reflektioner.

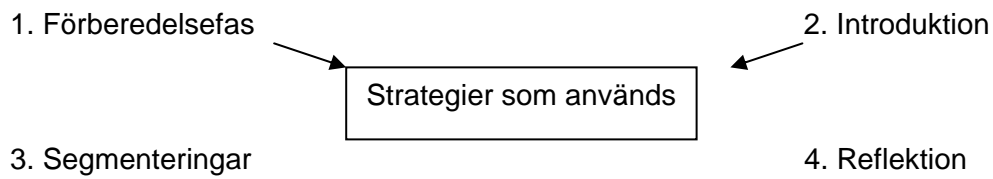
Efter denna första uppföljning inbjöds lärarna att delta i seminarier där aktuell läsforskning, frågetyper, lässtrategier och en modell för strukturerade textsamtal (QtA – Questioning the Author) diskuterades. Denna modell går ut på att uppmuntra eleverna att ställa frågor till textens författare under tiden de läser. När lärarna hade deltagit i seminarier serien videofilmades ytterligare textsamtal som lärarna hade med sina elever. Resultatet var nu ett annat; antalet faktafrågor minskade och inferensfrågor samt halvöppna frågor, frågor som syftar till att få eleverna att skapa mening i vad de läser, ökade. Dessutom visade det sig att eleverna reflekterade, infererade, initierade frågor och ifrågasatte textens författare vid åtskilliga tillfällen.

## Strukturerade textsamtal

Strukturerade textsamtal ger alltså god effekt och genererar inferens i stället för fakta. Följande modell använde Reichenbergs för sina strukturerade textsamtal:

- Strukturerade textsamtal ska ske i *smågrupper* och bygger på interaktionen mellan läsaren och texten, där läsare är aktiv *medskapare* till texten, samt på elevens samspel med lärare och kamrater. Innehållet är det centrala i en text och förståelse skapas i samspel med andra.
- Bakom varje text finns en författare. Författaren är inte en auktoritet utan behöver ifrågasättas.
- *Segmentering* är viktig, dvs. att man bygger upp läsförståelsen under läsningens gång. Skumma igenom texten tyst, läraren delar upp texten i avsnitt där han/hon förväntar sig att eleven kan få problem med något centralt i texten. När man diskuterat färdigt efter varje avsnitt, gör läraren en sammanfattning efter varje segment och slutligen en summerande sammanfattning av alla segmenten.
- *Ingångsfrågor*, som hjälper eleverna att kunna sälla bland all information behövs, t.ex. "vad berättar författaren här?"
- *Uppföljningsfrågor* som får eleverna att gå under textens yta är nödvändiga. Strategier som får eleverna att bli aktiva medskapare av texten är frågor som exempelvis "har författaren uttryckt sig tillräckligt klart?" "Hur skulle ni ha uttryckt er?" "Är det något ni saknar i texten?" "Vad måste ni själva lägga till för att förstå texten?" Uppföljningsfrågorna får eleverna att börja brottas med innehållet i texten. Om eleverna vill "sväva" ut från texten, rekommenderade Reichenberg frågor av typen "fick ni veta det av författaren?" eller "gav författaren oss ett svar på detta?" Ett sätt att få eleverna att knyta samman information från olika ställen i texten kan vara att exempelvis fråga "hur hänger det ihop med det vi tidigare fått veta?" För elever som gärna kopierar författarens formuleringar kan en fråga som t.ex. "detta är vad författaren skriver, men vad betyder det egentligen?" tvinga eleverna att tänka efter.
- *Respons – markering – tänka tillsammans*: När det gällde att ge respons till eleverna menade Reichenberg att man som lärare inte enbart skulle säga "bra", utan i stället upprepa i frasen som eleven sagt för att markera att den var bra. Vidare ansåg hon att det var viktigt att "tänka högt" om eleven körde fast, härigenom lär eleverna sig att tänka själva. Som lärare bör man dock inte ge svaret direkt, utan att tvinga eleverna att brottas rejält med texten.

Schematisk bild av modellen



De "svaga" läsarna har egentligen en enorm potential, så det är inte minst för dem som lärarna är så viktiga. Reichenberg uppmanade åhörarna att inte abdikera från lärarrollen, utan i stället satsa på att försöka locka fram potentialen hos dessa elever, hjälpa dem att bygga upp sin självbild och strukturera det ständiga flödet av information – ja, att helt enkelt våga synas igen!

Minnesanteckningar från Monika Reichenbergs föreläsning på  
Den fjärde Nordiska Dyslexikongressen, Stockholm 2005  
Elisabeth Eliasson Roos, södra regionen, Malmö